

Reflektion och debatt

En erfaren etnologs tankar kring digitalisering, Open Access och Open Data som ny forskningstillgång

Anders Gustavsson

Under de senaste två årens covid-19-pandemi har frågorna om digitalisering, Open Access och Open Data, i betydelsen av öppen tillgång till forskningsresultat och forskningsmaterial, blivit alltmer aktualiserade. Forskare har varken kunnat besöka arkiv och bibliotek eller träffa kollegor och studenter genom fysiska möten vid seminarier, konferenser eller kongresser. Distans har blivit ett ledord. De digitala kontakterna har övergått till att prägla den vetenskapliga vardagen. Jag vill i denna subjektivt orienterade uppsats presentera och bedöma den nya forskningssituationen mot bakgrund av min egen vetenskapliga bakgrund som sträcker sig ända till 1970-talet. Det gäller för forskare att se nya möjligheter tack vare utvecklingen av ny digital teknik. Det blev särskilt angeläget i den plötsligt uppkomna pandemiska situationen under det tidiga 2020-talet. Vilka lärdomar kan forskare dra av det?

Open Access och internationella kontakter

Jag utbildades som etnolog vid Lunds universitet under senare delen av 1960-talet och disputerade för filosofie doktorsgrad 1972. Därefter följde en docentperiod under resten av 1970-talet. Vetenskaplig meritering skedde enbart genom analog publicering. Under 1980-talet fortsatte min vetenskapliga karriär först i Bergen i Norge och sedan som professor i Uppsala från 1987.

Under doktorandtiden i Lund lärde jag mig betydelsen av internationella kontakter, och det ledde till flera kontakter med både västtyska och östtyska etnologiska institutioner från och med 1970-talet. Under min professorstid i Uppsala inträffade Sovjetunionens fall 1991. Detta ledde till återupprättandet av de tre baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen. Då var det naturligt för mig som ledare av etnologiska institutionen i Uppsala att bidra vid återuppbyggandet av de tidigare etnologi- och folkloristikinstitutionerna i Baltikum, som legat nere under sovjettiden alltsedan 1940-talet. Yngre baltiska forskare fick möjlighet att besöka Uppsala i samband med flera nordiska forskarkurser i etnologi. En del av

dessa forskare lärde sig svenska för att de skulle kunna ta del av den vetenskapliga debatten i Norden.

Från mitten av 1990-talet vändes emellertid blickarna i Baltikum i allt större utsträckning bort från att lära sig det svenska språket. I stället riktades intresset mot den anglosaxiska världen. Engelskan blev det språk som man föredrog och i allt högre grad lärde sig att behärska. Det hade inte varit tillåtet under sovjettiden, eftersom kontakter med västvärlden vid den tiden ansågs vara ett politiskt hot. Det är samma anglosaxiska och samtidigt antropologiska tendens som jag upplevde inom svensk etnologi från och med 1970-talet. Tidigare var kontakter med tyskspråkig etnologi viktigare, och dessa kontakter har jag upprätthållit genom åren vid sidan av de anglosaxiska.¹ En historisk dimension vid kulturstudier har varit viktigare inom tyskspråkig etnologi jämfört med anglosaxisk antropologi. Etnologi i nordisk bemärkelse förekommer inte i den anglosaxiska världen men däremot antropologi och folkloristik, det senare särskilt i USA.

Ett utslag av intresset i Baltikum för kontakter med den engelskspråkiga världen var starten av den digitala tidskriften *Folklore: Electronic Journal of Folklore* i den estniska staden Tartu 1996 med engelska texter. Samma år invigdes både etnologi- och folkloristikinstitutioner i denna stad. Att som i Tartu publicera enbart digitalt var då obekant inom etnologin i Uppsala, men det gjorde ett djupt intryck på mig. Baltikum hade plötsligt gått om Sverige gällande tekniska nyheter som tillämpades inom etnologisk forskning. Jag fick flera tillfällen att publicera mig i denna tidskrift.² Fördelen med onlinepubliceringen var att forskaren snabbt och utan kostnad fick möjlighet att nå ut i världen och få nya forskningskontakter. Jag kan kontinuerligt följa hur många *views* och nerladdningar

¹ Den 4–7 april 2022 deltog jag på Zoom i den fyrtiotredje kongressen anordnad av Deutsche Gesellschaft für empirische Kulturwissenschaft med temat tid: "Zeit: Zur Temporalität von Kultur". Frågorna om Open Data diskuterades i en del av inläggen.

² Det har gällt mina forskningar inom ett nätverk som utforskar föreställningar och ritualer i samband med döende och dödsfall (t.ex. Gustavsson 2013). Det går att beställa en tryckt version av de olika volymerna.

som skett av mina texter. Forskare från olika håll i världen har hört av sig gällande dessa texter.

År 1997 flyttade jag från Uppsala till Oslo som professor i etnologi. Därmed utvecklades kontakterna med skandinavisk forskning utanför Sverige. För mig som etnologisk forskare har det varit viktigt att blicka utanför Sveriges gränser och delta i internationella projekt och nätverk. Under 2000-talet kom frågan upp i Norge om att forskning som tilldelas anslag av staten skall tillgängliggöras för en bred allmänhet utan extra kostnad för den enskilde.³ Det skall numera ske genom digital publicering vid sidan av den analoga. Detta väckte till en början motstånd bland en del forskare. Det skulle kunna leda till att bokförlag blev mindre intresserade av att publicera forskningsresultat eftersom den ekonomiska vinsten förväntades bli mindre. Själv har jag under 2000-talet utgivit nio publikationer på Novus förlag i Oslo.⁴ Empirin har hämtats både från Norge och Sverige. Med avsikt att stärka internationella forskningskontakter utanför Norden har jag publicerat sex av dessa nio publikationer på engelska.

Oslo universitet upprättade under min tid där ett digitalt register där alla anonymt fackgranskade forskningsresultat skall publiceras så snart de kommit ut i bokform eller digitalt.⁵

Under 2010-talet ökade erbjudanden till forskare från internationella digitala tidskrifter om att publicera artiklar som snabbt kunde komma ut efter genomgången refereegranskning. En viss kostnad var förbunden med sådan publicering. Jag publicerade två uppsatser 2014 i *Open Journal of Social Sciences* (JSS).⁶

När jag år 2011 blivit seniorprofessor vid Oslo universitet, blev jag ledamot av Strömstad akademi. Denna akademi, som särskilt vänder sig till seniora forskare efter avslutad universitetstjänstgöring, startade detta år den digitala skriftserien *Acta Academia Strömstadiensis* (AAS). Där kan invalda ledamöter i akademien publicera anonymt fackgranskade uppsatser och böcker utan kostnad.⁷ Sedan 2016 har jag haft ansvar för att redigera eller medredigera fem tvärvetenskapliga antologier som både utgivits digitalt och i bokform av Strömstad akademis förlag. Det är inte

vinstdrivande utan satsar i stället på att nå ut med aktuella forskningsresultat.⁸

Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur (KGAA), där jag blev invald som vetenskaplig ledamot 1987, ger ut de kulturvetenskapliga tidskrifterna *ARV: Nordic Yearbook of Folklore, Ethnologia Scandinavica, RIG – Kulturhistorisk tidskrift, Saga och sed* och *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. De senaste årgångarna under 2000-talet finns numera tillgängliga som gratis PDF-fil. Digitaliseringen fortsätter i fråga om tidigare årgångar. I denna akademis skriftserie *Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi* har sedan 1933 utgivits 162 volymer, vilka alla under den senaste tiden har blivit digitaliserade.⁹ Akademiens sekreterare Fredrik Skott har varit huvudansvarig för digitaliseringen. Även Folkliksarkivet i Lund har nyligen digitaliserat skriftserien *Skrifter från Folkliksarkivet i Lund*.¹⁰ Genom sådan digitalisering av äldre publikationer kan den etnologiska forskningshistorien, som lätt faller i glömska bland dagens etnologer, lättare komma till användning och berika aktuella undersökningar och pågående debatt.

Den digitala publiceringen utan kostnad för mottagarna är en stor hjälp för forskare att uppfylla universitetens tredje uppgift att nå ut till en bred allmänhet med forskningsresultaten. Universitetsforskningen finansieras till en stor del med skattemedel, och det utgör en motivering för att forskningsresultaten skall kunna nå ut till allmänheten som bidrar till att finansiera forskningen. Min känsla är att åtminstone humanistiska forskare inte räknar med personlig ekonomisk vinst genom publicering utan i stället tänker på att nå ut både till kollegor inom forskarvärlden och en intresserad allmänhet. Publicerade forskningsresultat inom etnologin som en kulturvetenskap måste enligt min mening vara skrivna på ett för gemene man begripligt och intresseväckande sätt.

För att få kontakter med vetenskapliga miljöer utanför Sveriges och Nordens gränser har det blivit allt viktigare att publicera forskningsresultat på engelska, både i böcker och engelskspråkiga tidskrifter så som *Ethnologia Scandinavica* och *Arv: Nordic Yearbook of Folklore*. Det har jag satsat alltmer på under 2000-talet. Digital publicering är då en speciell tillgång. För egen del har det utvidgat mina kontakter med forskare från olika delar av världen. Genom internationella vetenskapliga databaser som researchgate.net och academia.edu får jag kontinuerligt nya uppdateringar om hur mina böcker och artiklar blivit observerade av forskare runt hela världen.

³ Svenska bidragsgivare har numera samma krav som i Norge.

⁴ Överenskommelsen med detta vinstdrivande förlag har under 2010-talet varit att jag får lägga ut boktexten som en PDF-fil ett år efter den analoga publiceringen.

⁵ Länken bär namnet *duo.uio.no*. DUO betyder *Digital Library at the University of Oslo*. De flesta publikationerna kan klickas fram som en PDF-fil.

⁶ En uppsats om cykling som innovation i Sverige och Norge har fram till nu 4580 nedladdningar. En annan uppsats om trosföreställningar om livet efter döden förr och nu har under 2022 nått upp till 3 962 nedladdningar (Gustavsson 2014a, 2014b).

⁷ En av mina undersökningar avsåg alkoholkontakter över den svenska riksgrensens i ett historiskt perspektiv (Gustavsson 2018).

⁸ Den senaste antologin 2021 studerade pandemier där jag skrev om kolerautbrott på 1800-talet (Gustavsson 2021).

⁹ Det gäller bland annat den av mig redigerade antologin *Döden speglad i aktuell kulturforskning* (2009).

¹⁰ Däribland finns min doktorsavhandling *Kyrktagningsleden i Sverige* som publicerades 1972.

Open Data – tillgängliggjort forskningsmaterial

För forskaren är det inte bara viktigt att forskningsresultaten publiceras digitalt, utan även att forskningsmaterial blir alltmer tillgängligt på nätet. Det är en positiv utveckling att kulturvetenskapliga arkiv under 2010-talet mer och mer satsat på digital publicering av tidigare insamlat material. Äldre material utgör inget större problem ur forskningsetisk aspekt och med tanke på integritetshänsyn till meddelarna. Det är annorlunda med material som insamlats om känsliga teman nära vår egen tid. Det fick jag erfara i fråga om svaren på en frågelista nummer 236 vid Nordiska museet med temat ”Alkoholen i mitt liv” där insamlingen gjorts under tidigt 2000-tal. Här fanns uppgifter om missbruk av alkohol som inte kunde publiceras digitalt. Arkivchefen motiverade det i ett brev till mig den 23 februari 2022 med ”materialets känsliga natur – och att det är relativt nutida”. Frågorna om känsligt material som avser senare tid aktualiserar betydelsen av anonymisering eller pseudonymisering innan kulturvetenskapliga arkiv kan genomföra digitalisering av insamlat material. Detsamma gäller publicering av etnologiska undersökningar som bygger på insamlade intervjuer.

Digitalt tillgängliggörande av arkivmaterial sparar oerhört mycket tid vid insamlingsprocessen jämfört med när jag under min tidigare vetenskapliga bana fick åka runt till olika arkiv och där tillbringa flera dagar för att finna fram till och skriva av eller kopiera material. Dessutom blev digital publicering speciellt angelägen under covid-19-pandemin när fysiska besök på arkiv inte var möjliga att göra.

Digitala teknologier och det vetenskapliga samtalet

Det vetenskapliga samtalet har måst hitta nya vägar under pandemin. För den enskilde forskaren har det varit en fördel att genom zoomsända möten kunna delta i konferenser världen över utan att resa någonstans. Det sparar både tid och pengar och möjliggör att man till och med samma dag kan delta i seminarier, konferenser, webinarer och disputationer som äger rum på olika håll både inom och utom Sverige. Forskare från olika institutioner i Sverige kan delta i samma forskarseminarium och vara kvar på sin egen institution eller i hemmet som var fallet under pandemin. Ansökan om reseanslag har genom denna utveckling drastiskt minskat. Många zoommöten kommer förhoppningsvis att bli kvar efter avslutad pandemi eftersom den nya digitala tekniken har möjliggjort en utvidgning av de vetenskapliga samtalskontakterna. Mitt intryck av digitala forskarseminarier och konferenser är att viljan och öppenheten att yttra sig och diskutera är minst lika stor som vid fysiska möten runt ett bord i ett seminarierum. En hybridform som jag upplevt flera gånger under 2022,

består i att några deltagare är fysiskt närvarande i en sal och andra medverkar digitalt med hjälp av Zoom. Denna arbetsform som påtagligt vidgar de vetenskapliga kontaktytorna utanför den egna institutionen hoppas jag kommer att fortsätta.

Inför framtiden

Med denna artikel har jag, mot bakgrund av egna forskningserfarenheter under lång tid, velat markera vilken oerhörd forskningstillgång som digitalisering utgör i fråga om materialinsamling och kontakter utåt i den internationella forskarvärlden. Jag ser i stort sett bara positivt på zoommöten när forskare från olika institutioner och länder träffas för att diskutera framlagda texter och forskningsteman. Oavsett om forskaren sitter ensam på sitt arbetsrum i hemmet eller på en institution, har man möjligheter till personliga kontakter både visuellt och hörbart med hela världen. Man hör och ser bra framför skärmen. Det personliga avståndet minskar faktiskt. Vyerna vidgas utåt från den egna institutionen. Digitalisering ger också nya möjligheter till kommunikation riktad mot en forskningsintresserad allmänhet. Det sker både genom Open Access-publicering och föredrag i form av webinarer. Den snabba utvecklingen av Open Data som skett under senare år, utgår jag från kommer att fortsätta i betydande omfattning till forskningens fördel. Jag ser för närvarande inga negativa konsekvenser för forskningen av en sådan utveckling.

Referenser

- Gustavsson, Anders (1972). *Kyrktagningsleden i Sverige*. Lund. CWK Gleerup. Tillgänglig: <https://books.lub.lu.se/catalog/view/90/95/1164>
- Döden speglad i aktuell kulturforskning* (2009). Utg. av Anders Gustavsson. Uppsala. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. Tillgänglig: <https://kga.bokorder.se/sv-SE/download/f34e70ad-3a9b-478a-b200-245c67c36fd6>.
- Gustavsson, Anders (2013). Death and Bereavement on the Internet in Sweden and Norway. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 53. Tillgänglig: <https://www.folklore.ee/folklore/vol53/gustavsson.pdf>
- Gustavsson, Anders (2014a). Cycling as Innovation in Norway and Sweden—A Narrative Study of the Acceptance of a Technical Novelty. *Open Journal of Social Sciences* 2(1). Tillgänglig. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=41718>
- Gustavsson, Anders (2014b). Swedish Belief Narratives on Afterlife Earlier and Today. *Open Journal of Social Sciences* 2(11). Tillgänglig: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=51927>
- Gustavsson, Anders (2018). Alkoholkontakter över den svensk-norska riksgränsen i ett historiskt förändringsperspektiv. *Acta Academia Strömstadiensis*. Vol.

39. Tillgänglig: <http://stromstadakademi.se/AAS/AAS-39.pdf>
Gustavsson, Anders (2021). Koleraepidemier i Sverige under 1800-talet ur folkligt perspektiv. *Pandemier*

– *dåtid och nutid för framtid*. Utg. av Anders Gustavsson & Carl E. Olivestam. Strömstad. Strömstad akademis förlag. Tillgänglig: <http://stromstadakademi.se/Anderssartryck.pdf>

How to cite this article: Anders Gustavsson. 2022. En erfaren etnologs tankar kring digitalisering, Open Access och Open Data som ny forskningstillgång. *Kulturella Perspektiv*, vol. 31. s. 1–4.

Mottagen: 23 februari 2022 **Publicerad:** 11 juli 2022

Copyright: © 2022 Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0, som tillåter obegränsad användning, distribution och reproduktion i samtliga medieformat, förutsatt att ursprunglig(a) författare och källa uppges. Se <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift, ISSN 1102-7908 är en expertgranskad Open Access-tidskrift som publiceras av Föreningen Kulturella Perspektiv

OPEN ACCESS